A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémián, 2003. május 23-án megtartott, a büntetés-végrehajtási jog reformjáról szóló szakmai-tudományos konferencián hangzott el. Ennek szerkesztett változata az itt közreadott cikk.

A szerkesztő

A büntetés-végrehajtás Bajorországban

1. Szervezet

A bajor büntetés-végrehajtás vezetése a Bajor Igazságügyi Minisztérium feladata. Ott tevékenykedik egy *„Büntetés-végrehajtás"* elnevezésű, összesen 25 munkatársból álló osztály. Feladataihoz tartozik a büntetés-végrehajtás megszervezése, a személyzeti ügyek intézése, beleértve a személyzet ki-és továbbképzése, valamennyi bv. intézet költségvetésének meghatározása és végrehajtása, az építkezések intézése, valamint közreműködés a törvényhozásban a büntetés-végrehajtás területén, a fogvatartottak iskolai - és szakmai továbbképzésével, foglalkoztatásával összefüggő ügyek intézése, valamint a beadványok, panaszok feldolgozása.

Az Igazságügyi Minisztérium és a büntetés-végrehajtási intézetek között nincs közbülső hatóság. A felügyeleti hatóság, valamint az intézetek közötti közvetlen kapcsolat megfelelőnek bizonyult. Rövid döntési utakat közvetít és biztosítja a minisztérium közelségét a végrehajtás gyakorlatához.

Bajorországban 36 büntetés-végrehajtási intézet (21 önálló és 15 csatolt intézet) összesen 11245 fogvatartotti férőhellyel. Ebből 726 áll a nők rendelkezésére. Működik továbbá 6, fiatalkorúak elzárását végrehajtó intézet.

A büntetés-végrehajtás személyi állományának ki- és továbbképzésére rendelkezésre áll a Bajor Büntetés-végrehajtási Iskola Straubingban.

Említést érdemel, hogy a bajor büntetés-végrehajtási intézetekben, az utóbbi években jelentősen megnőtt a tényleges telítettség.

Ez 1991-ben még 9724 fogvatartottat tett ki, majd 1994-ig 11852-re emelkedett és 1998-ban 12660 fogvatartottal elérte az abszolút átlagos csúcsot. A telítettség továbbra is nagyon magas (2002-ben 11953 fogvatartott).

E folyamat lényegi oka a külföldi, előzetesen letartóztatottak és elítéltek számának erőteljes növekedése a keleti, szomszédos országok határainak megnyitása miatt, a súlyos bűnözés növekvő globalizálódása (különösen a bandák által elkövetett), a kábítószeres bűnözés, valamint a kitoloncolásra váró fogvatartottak számának növekedése. Jelenleg, a Bajorországban bebörtönzött, előzetesen letartóztatottak 47,4%-a külföldi állampolgár. Az összes fogvatartottra vetítve a külföldiek aránya kb. 35%. Március 31-én, Bajorországban, 3953 nem német fogvatartott volt bebörtönözve 108 különböző államból.

A büntetés-végrehajtási intézet illetékességét egy ún. *„Végrehajtási terv Bajorország részére"* elnevezésű dokumentumban határozták meg. Az előzetes letartóztatást rendszerint az eljárást lefolytató ügyészség székhelyén hajtják végre. Jelentős, előzetes

letartóztatást foganatosító intézetek vannak Münchenben (1.451 férőhely), Nürnbergben (1.050 férőhely) és Augsburgban (253 férőhely).

A szabadságvesztés büntetés végrehajtására a következő alapelvek érvényesek: az ún. *„első végrehajtás"* intézeteibe azok az elítéltek kerülnek, akik eddig még nem, ill. egészen csekély ideig voltak elzárva.

A büntetett előéletű fogvatartottak az ún *„visszaeső végrehajtás"* részlegeibe kerülnek.

Női fogvatartottak mindenekelőtt az Aichach-i Bv. Intézetben vannak.

A fiatalkorúak szabadságvesztés büntetését az Ebrach-i, a Neuburg-Herrenwörth-i, és a Laufen-Lebenau-i intézetekben hajtják végre.

2. A Büntetés-végrehajtás feladata

Az 1977. január 1-jén hatályba lépett büntetés-végrehajtási törvény 2. §-a, amely minden szövetségi államban érvényes, így hangzik:

„A szabadságvesztés végrehajtása révén a fogvatartottat képessé kell tenni arra, hogy a jövőben szociális felelősséggel, bűncselekményektől mentes életet éljen (végrehajtási cél). A szabadságvesztés büntetés végrehajtása a közösség védelmét is szolgálja a további bűncselekményektől."

Ez a meghatározás minden a büntetés-végrehajtásban tevékenykedő kötelességévé teszi, hogy:

a.) a szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt mindent kövessen el, hogy a fogvatartottat megóvja a visszaeséstől és felkészítse őt egy jövőbeni, szociális felelősséggel folytatott életre.

b.) minden intézkedésnél szem előtt kell tartani a törvénytisztelő lakosság biztonságát, és gondoskodni kell arról, hogy a közösséget megvédjék a további bűncselekményektől.

Ezek az alapelvek határozzák meg a munkát a bajor büntetés-végrehajtási intézetekben.

3. A fogvatartottak munkája

Egy elítélt szociális visszailleszkedésére irányuló fáradozások folyamán a szabályozott munkába járás, és - szükség esetén - a szakmai ki- és továbbképzés döntő jelentőséggel bír. Értelmes és hasznos munka révén a fogvatartottnak hozzá kell szoknia egy, a saját munkájára épülő élethez. Ebből adódóan a büntetés-végrehajtási törvény meghatározza, hogy az elítélt (ellentétben a munkára nem kötelezhető előzetesen letartóztatottakkal) köteles, a testi képességeinek megfelelő munkát folytatni.

A fogvatartottak az intézetek saját üzemeiben, valamint a külső vállalkozók által, az intézeten belül működtetett üzemekben dolgoznak. Megfelelő esetben külső foglalkoztatásra is sor kerülhet, vagy EVSZ-esként dolgozhat. Ehhez járulnak hozzá a végrehajtó intézet számára végzett tevékenységek.

Az Igazságügyi Minisztérium törekszik és törekedett arra, hogy a fogvatartottak rendszeres foglalkoztatásához szükséges lehetőségeket kiépítse, ezért jelentős beruházásokat végez és végzett.

A büntetés-végrehajtási intézetekben berendezett munkahelyek és a meglévő foglalkoztatási lehetőségek csak akkor biztosíthatók és szélesíthetők, ha többek között a szabad gazdaságban tevékenykedő vállalkozókat megnyerik az együttműködésre. Ehhez nincs szükség jelentős fáradozásra.

A bajor büntetés-végrehajtási intézetek munkáltatásból származó bevételei az 1991. évi 39, 8 millió euróról 2001-ben 45, 2 millió euróra nőttek.

Meg kell említeni, hogy a gazdasági helyzet alapján nem minden fogvatartottnak lehet munkát találni.

4. A fogvatartottak iskolai és szakmai képzési formái

A 2000. évben

- a felnőtt férfi elítéltek 18%-a,
- a felnőtt női elítéltek 28%-a,
- a fiatalkorú férfi elítéltek 58%-a,
- a fiatalkorú női elítéltek 40%-a

nem rendelkezett iskolai végzettséggel.

Nem fejezte be a szakiskolát:

- a felnőtt férfi elítéltek 42%-a,
- a felnőtt női elítéltek 58%-a,
- a fiatalkorú férfi elítéltek 66%-a,
- a fiatalkorú női elítéltek 65%-a.

Ezért a bajor büntetés-végrehajtás kiemelt tennivalója olyan tanfolyamok beindítása, amelyek az egyszerű vagy minősítő felső tagozat utólagos elvégzéséhez, ill. az ún. *„reáliskola"* befejezéséhez vezetnek. Emellett a fiatalkorúak bv. intézeteiben van lehetőség szakmunkásképző iskola látogatására. Továbbá a bajor büntetés-végrehajtási intézeteknek jelenleg 879 minősített szakmai kiképzőhely áll a rendelkezésére, ebből 554 a felnőtt- és 325 a fiatalkorú végrehajtásban.

5. Végrehajtási könnyítések és szabadság

A végrehajtási könnyítések, mint pl.: az intézeten kívüli foglalkoztatás, az EVSZ, a kimaradás és az eltávozás, valamint a szabadság fontos kezelési intézkedések a büntetés-végrehajtásban. Az eltávozásnak de különösen a szabadságnak a fogvatartott szociális kapcsolatait kell fejlesztenie és a szabadon bocsátásra kell felkészítenie. Az intézeten kívüli foglalkoztatás és az EVSZ, a fogvatartott értelmes munkával történő ellátását szolgálja, és lehetővé teszi az intézeten kívüli szakmai - iskolai képzésben való részvételt.

A végrehajtási könnyítések és a szabadság biztosításának elengedhetetlen előfeltétele, hogy a szökés, új bűncselekmény elkövetése, ill. egyéb visszaélések kellő bizonyossággal megelőzhetők legyenek. A bajor büntetés-végrehajtási intézetek felelősségteljes döntési gyakorlatának köszönhetően a végrehajtási könnyítéseknél és a szabadságnál a visszaélési kvóta nagyon csekély.

2001-ben összesen 26.808 esetben biztosítottak szabadságot fogvatartottnak. A szabadságról összesen 66 fogvatartott nem, vagy nem önként tért vissza az intézetbe. Ez az összes eset 0, 25%-át tette ki.

Eltávozást 2001-ben 15.221 esetben engedélyeztek. Csupán 39 (=0,26%) fogvatartott nem, vagy önként nem tért vissza az intézetbe.

6. Kábítószerfüggő fogvatartottak kezelése

A bajor büntetés-végrehajtási intézetekben a kábítószerfüggők nincsenek a többi fogvatartottól elkülönítve, mert az itteni tapasztalatok alapján a közös elhelyezés a kábítószerfüggők kezelését megkönnyíti.

2001. 03. 31-én a bajor büntetés-végrehajtási intézetekben 1. 256 olyan elítélt volt (ez az összes elítélt15%-a), akik kizárólag a kábítószer ellenes törvény miatti bűncselekményekért voltak bebörtönözve.

A ténylegesen kábítószerfüggő vagy veszélyeztetett fogvatartottak száma magasabb lehet.

A kábítószerfüggők kezelése a helyi adottságoknak megfelelően saját mellékállású vagy szerződéses szakemberek feladata. Különös értéket tulajdonítunk a végrehajtáson kívüli megfelelő kezelő- és tanácsadó intézményekkel való együttmű-

ködésre (szenvedélybetegek tanácsadó intézménye, egészségügyi hatóságok, szabad terápiás intézmények). Ezen intézmények képviselői tanácsadásra és kezelésre is bejönnek a bv. intézetekbe. Ezeknek a végrehajtáson kívüli szakembereknek a Bajor Szabad Állam évente kb. 1, 5 millió euró-t fizet.

7. A női fogvatartottak büntetés-végrehajtása

Ugyanúgy, mint más európai országokban, a nők aránya a fogvatartottak létszámán belül relatíve csekély. 1992-ben még 4% volt, azonban időközben a nők aránya több mint 6, 2%-ra nőtt. Ez számokban azt jelenti, hogy 1992-ben átlagosan 421 női fogvatartott volt bebörtönözve. 2002-ben az átlagos telítettség már 728 fő volt.

A női fogvatartottak összehasonlíthatóan csekély száma erősebb centralizálást tesz szükségessé, mint a férfi fogvatartottaknál. Ez a női fogvatartottak esetében a családi és egyéb kötelékek fenntartásának megnehezítésével járhat (A felnőtt női elítéltek kb. 31%-a házas, 26%-a elvált.).

A férfi fogvatartottaknál ezek a számadatok 23%, illetve 18%.

8. A végrehajtás költségei

A büntetés-végrehajtás minden fogvatartottra vonatkozó nettó költségei 2002-ben 268 millió euró-t tettek ki, a 46, 9 millió euró összbevétellel szemben.

2002-ben az egy fogvatartottra eső tartási költségek 70 euró-t tettek ki, az összes költség figyelembevételével.

9. Személyi állomány

A büntetés-végrehajtási intézeteknek összesen 4. 969 álláshely áll a rendelkezésére (a pályázók helye nélkül).

Ezek között:

- 26 hely van a lelkészeknek,
- 44 hely az orvosoknak,
- 54 hely a pszichológusoknak,
- 47 hely a tanároknak,
- 123 hely a szociális munkásoknak,
- 56 hely a magasabb szintű végrehajtási és igazgatási szolgálatnak (ezek között intézetvezetők és osztályvezetők),
- 3. 632 hely van az általános végrehajtási szolgálat számára, beleértve a betegápoló szolgálatot és
- 451 hely pedig a munkáltató üzemekben dolgozók számára van fenntartva.

10. Ki- és továbbképzés

1980-ban kezdte meg működését a Straubing-i Büntetés-végrehajtási Iskola, amely egy olyan létesítmény, ahol gyakran találkoztam magyar vendégekkel, különösen intézetvezetőkkel. A büntetés-végrehajtási iskola utánpótlást képez ki az általános bv. szolgálat, a középszintű munkáltató és az igazgatási szolgálat számára. A kiképzés az általános bv. szolgálat számára 20 hónapot tesz ki.

A büntetés-végrehajtási iskolában a kiképzés mellett továbbképzések is folynak (évente kb. 180-200), amelyeken kb. 2000 személyi állományi tag vesz részt.

11. Társadalmi munkát végző munkatársak

A bajor büntetés-végrehajtási intézetekben évek óta dolgoznak társadalmi munkát végzők. Tevékenységük keretében segíteniük kell abban, hogy enyhítsék a fogvatartottak személyes problémáit, fejlesszék képzettségüket és szakmai képességeiket és mindenekelőtt megkönnyítsék a szabad életbe való átmenetet.

Jelenleg a bajor büntetés-végrehajtásban az elítéltek egyéni gondozását több mint 400 állampolgárt és kb. 700 további társadalmi munkát végző személy végzi, akik beszélgetési-, sport-, és egyéb szabadidős csoportokat vezetnek, tanácsot adnak a fogvatartottaknak személyes konfliktus-helyzetekben, segítenek lakást és munkahelyet keresni számukra, és figyelemmel kísérik őket az eltávozásoknál.

12. Építkezések

Annak ellenére, hogy 1991. óta kereken 394 millió euró-t fordítottunk építkezésekre és ebben az időszakban számos modern fogvatartotti férőhely készülhetett, a bajor büntetés-végrehajtásnak még nagy feladatokkal kell megbirkóznia.

Elsődleges feladat különösen a fogvatartotti férőhelyek hozzáigazítása a fogvatartotti létszám előrelátható alakulásához és a fogvatartotti férőhely struktúra megváltoztatása az egyszemélyes elhelyezés javára.

Így indult be 1997-ben 612 férőhellyel a Würzburg-i bv. intézet, míg a Kempten-i új bv. intézet 338 fogvatartotti férőhellyel 2003. folyamán kerül elfoglalásra. Jelenleg egy új bv. intézet építése is folyik Landshut-ban kb. 411 férőhellyel.

13. Kilátás – prognózis

A büntetés-végrehajtáson belüli munka a jövőben sem lesz egyszerűbb. A fogvatartottak számának további növekedése várható. Ugyanakkor a személyi állomány létszámának növelésére, amely sürgős lenne, nem számíthatunk. Ezt gátolja a szövetségi államok rossz gazdasági és kedvezőtlen költségvetési helyzete.

Tartani kell attól, hogy különösen az ún. *„kezelési végrehajtás"* terén, - amely személyzet igényes – muszáj csökkentéseket végrehajtani.

14. Az államügyész szerepe a büntetés-végrehajtásban

Az államügyésznek a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepét Bajorországban és a többi szövetségi államban is egységesen, a Büntető Perrendtartás és a Büntető Törvénykönyv törvényi rendelkezései alapján szabályozzák.

a.) Egyfelől az államügyészség a mindenkori végrehajtó hatóság. E feladatkörében köteles a szabadlábon lévő jogerősen elítélteket idézés kézbesítése révén felszólítani arra, hogy büntetésüket a kijelölt büntetés-végrehajtási intézetben kezdjék meg. Emellett a végrehajtó hatóság feladata a végrehajtás időtartamának kiszámítása, adott esetben a már letöltött előzetes letartóztatás figyelembevételével. Akkor is felügyeli a végrehajtást, amikor a bv. intézeteket felszólítja arra, hogy az állásfoglalásaikat a büntetés felének, illetve a büntetés 2/3-ának letöltése esetén adják le, amelyekből kiderül, hogy a fogvatartott alkalmas-e arra, hogy szabadlábra helyezzék. Az államügyészség ezzel összefüggésben – a végrehajtó intézet nyilatkozatának figyelembe vétele mellett – önmaga is állásfoglalást nyújt be a döntést hozó bíróságnak, az ún. *„végrehajtási kamarának"*.

b.) Az államügyészséget a kegyelmi kérvények elbírálásánál meghallgatják.

c.) A szabadságvesztés büntetés elhalasztása, illetve megszakítása. Az államügyészségnek, mint végrehajtó hatóságnak döntési joga, hogy a még meg nem kezdett szabadságvesztés büntetés elhalasztható-e (pl. ha az elítélt az ítélet kihirdetését követően elmeháborodott lesz, vagy a büntetés végrehajtása révén közeli életveszélytől lehet tar-

tani), vagy ha az elítélt olyan testi állapotban van, amelynek következtében az azonnali végrehajtás lehetetlenné válik. Amennyiben a bűnelkövető már megkezdte a büntetését, az államügyészség saját döntési jogkörében megszakíthatja a büntetést az előbb említettek alapján, illetve ha a fogvatartott súlyosan megbetegszik és a betegsége a bv. intézetben vagy az intézeti kórházban nem ismerhető fel, illetve nem kezelhető és várható, hogy állapota előreláthatóan hosszú ideig nem fog javulni.

d.) Az államügyészség, mint végrehajtó hatóság döntési joga, hogy a szabadságvesztés büntetés további végrehajtásától eltekintsen, ha az elítéltet egy másik bűntett miatt egy külföldi kormánynak kiadnak, vagy a Szövetségi Államból kiutasítják.

e.) Amint már említettem, a feltételes szabadon bocsátásra vonatkozó döntésekben alapvetően egy *„végrehajtási kamara"* az illetékes, amely rendszerint a büntetés-végrehajtási intézet kerületében található. Amennyiben az államügyészség egy, a bíróság által elrendelt feltételes szabadon bocsátással nem ért egyet, jogában áll panaszt tenni a *„végrehajtási kamara"* döntése ellen. Ha az államügyészség panasszal él, a „végrehajtási *kamara"* döntését a Felsőfokú Tartományi Bíróság (ebből 3 van Bajorországban) vizsgálja felül.

f.) Egyébként a büntetés-végrehajtási intézetben a mindenkor illetékes államügyészség jár el, amennyiben az intézet részéről a fogvatartott ellen büntető feljelentést tesznek, ill., ha a fogvatartott egyes személyi állományi tagokat a rendőrségen vagy az ügyészségen feljelent.

Wolfgang Deuschl